

نشریه فرهنگی، هنری، اجتماعی. به زبان‌های گیلکی و فارسی. مهر 1384، شماره اول، 50 تومان
«زیتته» واژه‌ای است گیلکی، به معنای جوانه.

زیتته، ماوای جدید بچه‌های گروه تحریریه نی‌ناکی است. در واقع به دلیل پاره‌ای از مشکلات قانونی بین اعضای تحریریه و کانون دانش‌جویی گیلان‌شناسی، ما بچه‌های نی‌ناکی که خود به وجود آورنده آن بودیم، ناچار به انتقال دسته‌جمعی از نی‌ناکی و ثبت مجوزی جدید با نام «زیتته» شدیم. بنابراین، از این پس، خطمشی زیتته همان خطمشی‌مان در نی‌ناکی خواهد بود.

اکنون، دیگر نی‌ناکی متعلق به کانون گیلان‌شناسی است و ما در «زیتته» راه خود را ادامه می‌دهیم.

در این شماره می‌خوانید:

مصاحبه با مصطفی رحیم‌پور، شاعر گیلک / ول و توقایی قحط - ادبیات دانش‌جویی گیلک / قسمت سوم سلسله مقالات «زبان گیلکی» به قلم جواد صادقی / روان‌گردان، یا روان‌گردان؟! - طنز اجتماعی / معرفی دکتر حشمت جنگلی - درجیک / معرفی قلعه‌روخان / ادامه پاورقی تاریخی «تاریخ قوم ما» / کاریکلماتورهای از پرویز شاهپورو فورشان سر - دو ترجمه از آثار ادبی غیرگیلکی / شعرهای کلاسیک از شاعران نام‌آور گیلک: شیون فومنی، فارسی، کسمایی و... / خرده‌هویت‌های ساخته‌گی - مقاله تحلیلی / معرفی کتاب پیله‌برفی سال - بازارمَج

یادداشت

نی‌ناکی و زیتته (ترجمه فارسی)

اواخر سال هشتاد و دو بود که، چند نفر از بچه‌های فنی، به‌خاطر دغدغه‌ای که نسبت به زبان‌مان داشتیم، گرد هم جمع آمدیم. من و امین و بهنام و مهران. بعداً رحمت و خانم ثابت هم به جمع‌مان اضافه شدند. ابتدا، نمی‌دانستیم که چطور باید کار کرد. یک نفر کانون دانش‌جویی گیلان‌شناسی را به ما معرفی کرد. ما نیاز به جایی داشتیم که نشریه‌مان را مورد حمایت مالی قرار دهد. ما ناآشنا بودیم و دبیر کانون، یک نفر را به ما معرفی نمود تا امور اداری مربوط به گرفتن مجوز را انجام دهد. ما، این چندوقت نی‌ناکی را بیرون دادیم. در طول چاپ این چند شماره نی‌ناکی، از سوی اعضای کانون، حتا یک سطر مطلب هم به نی‌ناکی داده نشد. حتا یک ریال هم از سوی کانون به ما کمکی نشد.

این نشریه، تنها با تلاش بچه‌های هیات تحریریه سرپا ایستاد. آن هم به‌خاطر غیرت و تعصبی بود که نسبت به زبان مادری و فرهنگ پدری‌مان احساس می‌کردیم. شاید حالا، این سخنان در این جامعه خنده‌دار باشد. ما در جامعه‌ای زندگی می‌کنیم که دغدغه‌ای نسبت به زبان خویش ندارد. در حالی که، غیرت و تعصب و حمیت داشتن نسبت به خانواده و زبان و... در طول هم می‌باشند.

طرف مدت‌زمانی (شماره صفر و یک) که ما، تنها از راه دور و اسمی، با کانون رابطه داشتیم، چیزهای بسیاری را فهمیدیم. نگاهی که در «کانون دانش‌جویی» به گیلان وجود دارد، نگاه موزه‌ای است. هدف، معرفی گیلان به غیرگیلکان است.

ادامه در صفحه دوازده

وانیویس

جواد صادقی

نی‌ناکی و زیتته

اواخر سال هشتاد و دو بو کی، چن ته فنی زاکان، دغدغه‌ای کی نسبت به امی زبآن داشتیم واسی، همدیگر دور جومعا بویم. من و امین و بهنام و مهران. بعداً رحمت و خانم ثابت نی امی جمعه اضافه بیون. اول‌سر، نوڈۆتسیم با چوطور کار بکونیم. یک نفر کانون دانش‌جویی گیلان‌شناسی به امو موعرفی بۆده. امو خواستیم کی جایی ببون کی امی نشریه مورد حمایت مالی قرار بدی. امو ناآشنا بییم و کانون دبیر، یک نفره به امو موعرفی بۆده تا اداری کارآنه، مجوز هگیتن واسی انجام بدی. امو ئی چن‌وقته نی‌ناکی به بیرین هدیم. در طول چاپ ئی چن شماره نی‌ناکی، حتا یک خط مطلب نی، کانون اعضا جی، نی‌ناکی به سراردأ نوبو. حتا یک ریال نی کانون جی، امی نشریه کومک نیو.

ئی نشریه، فقط هیات‌تحریریه زاکان تلاش امره سرپا بمونسه. ئونم غیرت و تعصب واسی بو کی نسبت به امی ماز زبآن و پئر فرهنگ حس گودیم. شاید الآن، ئی جامعه مین، ئی گبآن خنده‌دار بیون. امو جامعه‌ای مین زندگی کأ دریم کی نسبت به خو زبآن دغدغه‌ای ندأنه. در حالی کی، غیرت و تعصب و حمیت داشتن نسبت به خانواده و زبآن و... در طول هم ئیسن.

طرف چن‌وقتی (شوماره صفر و یک) کی امو هچی دور جی و اسمی، کانون امره رابطه داشتیم، خیلی چیزآنه بفهمسیم.

ادامه در صفحه پنج

توقایی قحط!

وَرگ

مو اما هرگی، هیچ هرّه سر، هیچ سیاجومی ندئم.

هیچ باغی مین، هیچ سیاچه نازه نکشم.

مو اما، هرگی، هیچ جیگا، می دیل دنپرکسه.

می چوم، هی کسّ چومه دنگته.

ونگ؟

اووووووووووه!

ونگ زیاد بزّه دانم. اما ...

اما هرگی، هی «کس» به ونگ نئم.

مو اما، هیچ روجی، هی کسّ رافا نیسام.

هیچ شوئی، هی کسه کشا نیتم.

هی کسه نؤتم: «...»

مو اما هیچ زماتی، یک‌ته نیگا امره ...

مو اما، هیچ جیگایی، یک‌ته کلام گبّ امره ...

مو اما ...

ترجمه: قحط عاشقانه!

من اما هرگز، بر سر هیچ ایوانی، هیچ سیاه‌چشمی ندیده‌ام. / به هیچ

باغی، ناز هیچ سیاه‌گیسویی را نکشیده‌ام. / من اما، هرگز، هیچ جایی دلم

نلرزیده است. / چشم‌هایم به چشمان کسی نیفتاده است. / گریه؟ /

اووووووووه! / بسیار گریسته‌ام. اما ... / اما هرگز، برای هیچ «کسی»

نگریسته‌ام. / من اما، هیچ روزی، به انتظار کسی نایستاده‌ام. / هیچ شبی،

کسی را به آغوش نکشیده‌ام / به هیچ‌کس نگفتم: «...» / من اما هیچ‌گاه،

با نگاهی ... / من اما، هیچ‌کجا، با کلامی ... / من اما..

وَل

رادوار

سحر دوخادی مره: ویریس هوا ابریه

می چوما وازا کودم، بیدئم تی جا خالیه

ئی‌بار مره بوگوفتی، کی مره دوس داریه

بوگوفتمه میرم من، تی روبه خیالیه

پنج دانه انگوشتّ با، آسمانه بیگیفتم

ولی زمین بیگیفته، می بالّ هم‌باریه

یاده تره دوخادم، تاکی تره فاندرم

شاید، تی مهربونی دئنّ چاره زاریه

xxx

ئیچه کی ایم جولو، تا فیگیری می باله

دینم کی می ایرادت، تره همّش خیاله

نه من وفادارم پس، نه تو داری نی هی کسّ

ولی می‌ناجه آنه، تا تو بی دس‌فارس

بوگوفته‌بی: تی یارّ چومان چدرّ قشنگه!

بوگوفتمه تی حرفان، همّش مره شرنگه

بوگوفتی کی تی یارّ چومان چدرّ سیایه

بوگوفتمه هیزارسال، امی دامّ بلایه

دتی چره امی دیل همیشک هونه خاستی؟

هیچ کی نانه چی واستی، هیچ کی نانه چی واستی

هچین دانیم امی دیل، تا هسا هونه خاستی

هچین دانیم امی دیل، تا هسا هونه خاستی

با ما ارتباط داشته باشید

شما نیز، چنانچه به همکاری با ما علاقه و یا مطلبی جهت چاپ در زیته دارید، می‌توانید از آدرس ایمیل zite_zite@yahoo.com استفاده کنید یا با مسئولین فروش زیته هماهنگ کنید. ما در انتظار نظرات و انتقادات و یا مطالب شما هستیم.

روان گردان، یا روان گردان؟!

همه چی نُورَه جی شروع بوبو کی، امی مودیرومسئول بنیشته تلویزیون پا. هزاردفا نینه بُوتُم: امی ریسی، به جای خود، اما دلیل ندانه کی امی نصیحتہ گوش ندی. دس برار، آقای ریسی، ئی تلویزیون جا اگر یک تہ انگور جعبہ بهینیم و بنایم ئین جا، به خودا بهترہ. دست کم شا انگور جعبہ مین چن چی اسباب و لوازم دکودن. اما ئی بیلاوارث چی؟ صوب تا شو، شو تا صوبادام، «همیشه در صحنہ مردم» مَخہ به کار گیتہ درہ.

ئو چہارتا کانال پا کی بنیسی، چنان تہبہ خالی دیوسنن و چنان دوساعتی فیلمہ چاکُون تہبہ نیم ساعت و چنان خارجی فیلمُون مین، دس برار دس خاخورہ چاکونن خالادتر، کی خودت نفہمی کورہ جی بوخوردی!!

امی خیر سر، خودمُون کانال پا کی نیشینیم نی، اصلن نفہمینم چی گوته درہ. «وارش» کی بیون «باران»!! ده تو تا آخرشہ بوخُون.

امی مودیرومسئول اما، امی گبہ نیشتاؤسہ بگیت و بنیشتہ ئی انگور جعبہ پا. دیشو نی گیا یک تہ برنامه نشان بدا بُون راجہ به «مواد مخدر جدید». نینہ بدارید تا باخیہ تعریف بگونم.

صوب دیر بومأم دانش گاہ، حال زار امرہ، می دس مین یک تہ اُوچین دارو. راه پلہ مین آقای مودیرومسئول امرہ روبہرو (یا به قول خارجی ئن face to face یا به قول خودمُون دیم بہ دیم) بوم. بُوته: سلام. بُوتم: سلام. بُوته: ها؟ چیسہ؟ ناخوشی؟

بُوتم: گولاب به روی شما، دیروچ جہ تاهیسا، می شکوم رودہ وضعیت به ہم بخورده. بوشوم دوکتور ورجہ، ٹونم مہ شربت روان گردان ہدا کی بخورم شاید می شکم را دکہ.

شیمی چوم بد روجہ نئینی، ہیتو کی بُوتم «روان گردان»، مودیرومسئول فتر کسہ مہ کی: چی؟ روان گردان؟ زا کُون تی پوشت سر یک گبائی زئن. اما نوڈونسم کی واقعیت دانہ. ہیسا مہ بہ «روان گردان» مصرف کونی؟

بُوتم: ہمیشک کی نوخُونم. ہچی ہر زما، گولاب به روی شما... خب دہ... ہر زما می دیل و رودہ خب کار نکود...

- تو تہ بہ بی جا کونی. تو خجالت نکشنی؟ مثلن دانش جویی؟ خاکم تی سر! حتمن متالیکا و دی جی ام گوش دئی. آہا؟

- دی جی می جی مہ حالی نبونہ. اما متالیکا خیلی دوس دانم.

متالیکا اسمہ کی بآردم، بدئم دو دستی بزہ می سر مین:

ہینہ دہ! شونی متالیکا گوش دئی، روان گردان خُونی و ہدبنگ زئی. بعد شونی ئو بیلاوارث پارتی مین، تہ بہ ہزار جور غلط کاری و فسق و فوجور کوئی. ہر چی ئیسہ، ہی متالیکا و لینکین پارک و کرک ہمت سر جیرہ.

مہ دینی؟ نزدیک بو شاخ در بآرم. بُوتم: دس برار، ئی اسمانہ کورہ جی یاد بیٹی؟ پارتی چیسہ؟ فسق و فوجور کودامہ؟ مو ہچی یک تہ روان گردان داروخونہ جی ہئیم. نینم تازہ خودم نخاستم ہگیرم. دوکتور بگوت ہگیر. ←

قسمت سوم

در شمارہ های قبلی (منظور شمارہ های پیشین در نی ناکی است) گفتیم کہ در سہ استان شمالی سہ زبان گیلکی، ترکمنی و تالشی گویشور دارد و حدود زبان گیلکی را در گیلان و مازندران و گلستان و طالقان و الموت و گویشہای مختلف این زبان را برشمردیم (مازندرانی شرقی، مازندرانی غربی (تبری)، تنکابنی، گالشی، بیہ پیشی و بیہ پسی)

دربار شاہان دیلمی آل زبار و آل بویہ مرکز گسترش زبان گیلکی بودہ است و اشعاری از شاعران دربار آنها بَندار رازی و دیواروز دیلمی بہ زبان گیلکی دیلمی (گالشی) بہ ما رسیدہ است.

اصل قابوسنامہ و مرزبان نامہ بہ گیلکی تبری بودہ است و اشعاری را بہ برخی از شاہان زبیری بہ زبان گیلکی نسبت دادہ اند. ہمین وضعیت در مورد درویشان خانقاہ لاهیجان (شاخونہور) و شیخہای آنجا گفتہ شدہ است و همانطور کہ می دانیم یکی از بزرگترین شاعران گیلک، شرفشاہ دولابی جزو شاگردان شیخ زاهد گیلانی بود. امیر پازواری در تاریخ ادبیات گیلکی شخصیتم ممتاز است و امیریہای زیادی (ترانہہای منسوب بہ امیر) از ہشہر تا آستانہ اشرفیہ جمع آوری شدہ و جالب اینکہ بسیاری از این امیریہا احتمالاً توسط مردم و در طی قرون گفتہ شدہ و بہ امیر نسبت دادہ شدہ است اشعار رضا نراقی، طالب آملی، زرگر آملی، شاہ قاسم انوار، کتب تفاسیر زیدبہ بہ گیلکی بیہ پیشی (لاہیجانی)، کتب دینی نقطویہا و حروفیہ انبویہ کتب و رسالات، قبالیجات، مہرنامہہا و وقف نامہہا مانند نصاب طبری و مرائی اہل بیت و... بہ گویشہای مختلف گیلکی ہم اکنون در دسترس است (و اکثرًا بہ طور چاپ نشدہ!) و بہ انضمام انبویہ کتب گیلکی کہ در کتابخانہہای خارجی و بہ خصوص روسیہ موجود است از جملہ اشعار میرزا ابراہیم گیلانی، ملارضا این رستم فومنی میرزا باقر لشت نشایی و ...

بہ نظر می رسد چاپ برخی از این مجموعہہا از جملہ کتب میرزا ابراہیم گیلانی کہ در روسیہ وجود دارند بہ ہمت دانشگاه گیلان (و ہمین طور مازندران) ممکن باشد. ہزینہ نسخہ برداری و چاپ این آثار نباید چندان زیاد باشد.

اما مگہ ئی گبان مودیرومسئول گوش مین فورو شونہ؟ ہوٹو خو گبہ زئنہ کی:

از فردہ، زیتہ زا کَن، ہیتہ حق ندانن کی روان گردان بوخورن. حتا اگر سہ ماہ نی ئیشُون شکم کار نوکونہ! حتا آلبالو و اختہ و لوبیام ممنوعہ. چون بوشتاؤسم ٹوشانم روان گردان ئیسن! ہرکی خو سرہ بہ طور مشکوک تکان بدی، اخراجہ. متالیکا گوش دئن نی ممنوعہ. محض اطمینان، شہرام ناظری نی ممنوعہ. چون ٹونم گاگلف بدجوری خو سرہ تکان دئنہ! روان گردان بی روان گردان!!!

دکتر حشمت جنگلی

من از روز اول ورود خود به جنگل یقین داشتم که مصلوب خواهم شد برای همین منظور هیکل صلیب را از سینه خود آویخته‌ام.

از سخنان دکتر حشمت در دادگاه

ابراهیم فرزند عباسقلی حشمت

الاطبا در سال 1264 شمسی در طالقان (که در آن زمان هنوز تحت نفوذ لاهیجان و تنکابن بود) بدنیا آمد. در تهران مشغول تحصیل پزشکی و علوم سیاسی در مدرسه آلیانس فرانسوی و در دارالفنون شد.

دکتر حشمت پس از تحصیل و قبل از آغاز نهضت جنگل از طرف اتحاداسلام به همراه جوادخان گلجانی تنکابنی مأمور اشغال رانکوه، لاهیجان و دیلمان شد اما میرزا جواد، همسفرش در لواسانات بیمار می‌شود و فوت می‌کند در این زمان میرزا کوچک خان مأمور اشغال رشت و غرب گیلان و سالار فاتح کجوری مأمور فتح مازندران شده بود.

میرزا و دکتر حشمت در لاهیجان با هم دیدار می‌کنند. ابتدا دکتر حشمت پیشنهاد می‌کند که میرزا در لاهیجان به مبارزه بپردازد ولی میرزا جنگلهای غرب گیلان را مناسبتر می‌داند. میرزا و دکتر حشمت در رجب 1327 مخفیانه وارد رشت شدند و حلقه‌ی اولیه نهضت جنگل را تشکیل دادند. وی در نبرد کسما-اولین پیروزی بزرگ نهضت - رهبری یکی از ستونهای نیروی جنگل را برعهده داشت.

پس از آن دو وظیفه دیگر را نیز انجام داد. رهبری نهضت در شرق گیلان و غرب مازندران و سفر به تهران برای دیدار با نخست وزیر به نمایندگی از شورای جنگل.

وی جزو کسانی بود که در ایجاد نظم در نهضت نقش فراوان داشت و با تقسیم بندی، کارها را برعهده‌ی گروه مباشرت ارزاق، تهیه و مرمت اسلحه، اطلاعات، وجوهات، دیده‌بانی، پیشقراولی، حمله و دفاع و مجروحین گذاشت.

قسمت عمده‌ی فعالیت‌های عمرانی نهضت جنگل نیز یادگار اوست. از جمله کانال بندی و بازسازی بستر سابق سفیدرود و آبرسانی به آن جهت آبیاری اراضی شرق دشت گیلان [که از آن پس حشمت رود نامیده شد و از مرکز شهر آستانه اشرفیه می‌گذرد] و احداث راههای مختلف در لاهیجان رانکوه- آستانه اشرفیه و سیاهکل و ساماندهی اوضاع مدیریتی در تنکابن، کلاردشت و کجور.

با تسلیم حاج احمد کسمایی، یار قدیمی میرزا،

موازنه نیروهای جنگل به هم ریخت و میرزا ناچار شد در لاهیجان به دکتر حشمت بپیوندد.

میرزا و یارانش به سمت رحیم آباد و جواهرده حرکت کردند که نیروهای قزاق جلوی آنها را گرفتند. میرزا و اندکی از یارانش راهی غرب گیلان شدند و دکتر حشمت در قلعه‌گردن در چندکیلومتری تنکابن در مقابل قوای قزاق به پایداری پرداخت پس از حتمی شدن شکست نیروی 270 نفره دکتر، وی تلاش بی فایده را به کشتن دادن جنگلی‌ها و خیانت به میرزا می‌دانست و در حالی که از نیروهای قزاق امان نامه گرفته بود تسلیم شد. وی در دادگاه نظامی در حالی که تحت انواع شکنجه قرار گرفته بود و در حالی که از پاهایش خون می‌چکید اعترافنامه‌ای را امضاء کرد. و اتهاماتی نظیر تجزیه طلبی و خیانت به کشور را به وی بستند. سرانجام وی را در 4 اردیبهشت 1296 در زمان حکمرانی مطلقه تیمور تاش یار وفادار رضاخان به دار آویختند و در گورستان چله خانه رشت دفن کردند. وی دارای نفوذ زیادی در بین مردم شهرها و روستاهای شرق گیلان و غرب مازندران بود و به موسیقی علاقه زیادی داشت.

در هنگام اعدام، مظلومانه و بی اعتنا به مرگ عینک و کلاهش را به یک قزاق داد. صدای ضجه و شیون از میان مردم برخاست دژخیمان کارگزار عجله کرده طناب دار را بالا کشیدند و برای ارباب مردم به طور دسته‌جمعی شروع به شلیک کردند وی لحظاتی قبل از اعدام این شعر را خواند و سریدار شد.

منصوروار گر بیرندم به پای دار مردانه جان دهم که جهان پایدار نیست

منابع در آرشيو نشریه موجود است.

حتما بخوانید: نکاتی درباره نگارش گیلکی در زبته

در نگارش گیلکی این نشریه از یک سری علائم استفاده شده است که برای راحتی خوانش متن انتخاب یا ابداع شده‌اند. این علائم و قراردادهای در برخی کتاب‌ها و نشریه‌های گیلان و مازندران مورد استفاده قرار می‌گیرند که ما نیز برخی از آنان را مورد استفاده قرار می‌دهیم. در هر شماره تلاش خواهیم نمود که برخی از این قراردادهای را برای خواننده گرامی توضیح دهیم.

اولین و مهم‌ترین علامت مورد استفاده، علامت « ˘ » است. این علامت، معرف صدای خفیف بین ا و اِ بوده و نشانه این است که کلمه بعدی به کلمه‌ای که در پایان خود این علامت را دارد اضافه شده است. برخی از کاربردهای این علامت:

زرد˘ سیب به‌جای زردِ سیب (به معنای سیب زردرنگ). حسین˘ کیتاب به‌جای حسینِ کیتاب (به معنای کتاب حسین)

دومین علامت نیز، « اُ » است که صدایی بین «ا» و «آ» است. و بیشتر در گیلکی شرق گیلان کاربرد دارد. مانند:

کتاباُن (Ketabown) به معنی کتاب‌ها. خاُنه (Khowne) به معنی خانه.

و علامت دیگر نیز « ˆ » می‌باشد. که فتحه کشیده است. مانند: مهˆ (ma) به معنی مرا، تهˆ (ta) به معنی تو را، پردهˆ بودوج (parda buduj) یعنی پرده را بدوز.

تاریخ قوم ما (بخش چهارم)

بین سال‌های 72 و 95 هجری که حجاج بن یوسف از طرف خلیفه عبدالملک بن مروان والی بخشی از ایران بود و زمان خلافت سلیمان بن عبدالملک، اعراب برای تصرف گیلان به کوشش‌هایی برخاستند.

در این دوران، اسپهبد فرخان، پسر دابویه، فرمانروای تبرستان بود که دامنه فتوحاتش به نیشابور نیز رسیده بود. در جنگی که میان او و سرداران خلیفه سلیمان بن عبدالملک روی داد، با شهادت و دلیری بسیار سپاهیان دشمن را تار و مار کرد. گرچه اعراب بعدها با حيله و فشار بیشتر توانستند تبرستان را گرفته و والیانی از خود در آن منطقه بگمارند، ولی گیلان هم‌چنان از تصرف آنان به دور مانده بود.

قرن سوم هجری شاهد شدت یافتن مهاجرت علویان به گیلان بود. چون منطقه گیلان تبدیل به پناه‌گاه تمام مخالفان و ناراضیان سیاسی خلیفه شده بود. رفتار علویان و بسیاری دیگر از کسانی که خلق و خوی اسلامی آنان رنگ زوال نپذیرفته بود، مردم دیلم را فریفته رفتار و باورهای دینی آنان ساخت. بدین ترتیب، اسلام نه با جنگ، که با آشنایی مستقیم گیلکان با رفتار علویان، وارد گیلان شد.

گیلان در عصر مغول

گیلان در دوره مغول نیز تابع حکومت مرکزی نبوده و خطه مستقلی محسوب می‌شد. به سال 706 هجری زمانی که اولجایتو قصد کرد گیلان را در تصرف خود درآورد، حملات خود را از چهار جانب آغاز نمود و شکست سختی خورد. اولجایتو چون یقین داشت که مردم گیلان از اطاعت او سرخواهند پیچید، قسمت‌های مختلف گیلان را به امرای محلی واگذار کرد و تنها به گرفتن خراج قناعت ورزید. اما پس از اولجایتو، گیلانیان از پرداخت خراج هم خودداری کردند. ادامه دارد

معرفی

رحمت وهابی

قلعه روخان

این قلعه مهم تاریخی که مدت‌ها تخت‌گاه و مرکز حکمرانی گیلان بوده در ستیغ کوهی مرتفع بنا گردیده است. این کوه در بخش علیای رودی به همین نام و در 16 کیلومتری جنوب شرقی شهرستان فومن واقع شده است. برای رسیدن به آن باید از فومن گذشت و سپس از آن‌جا به روستای گوراب‌پس رفت. قلعه‌روخان دژی است مستحکم و بزرگ که مساحت آن بالغ بر پنج هکتار است. دکتر ستوده آن را همتای قلعه استخر فارس دانسته و اضافه می‌کند که دژهای الموت، خراسان، رودبار و طارم در مقابل آن بسیار محقرند. مشاهده این قلعه هر بیننده‌ای را به حیرت وامی‌دارد. به‌طوری‌که از خود می‌پرسد چگونه سازندگان هنرمند آن توانسته‌اند مصالح موردنیاز را از راه کوهستانی بسیار صعب‌العبور تا پای کار در بلندای کوه برسانند و دژی این‌گونه رفیع و مستحکم در ارتفاعی دور از دسترس بنا کنند؟

بنا به‌طور کل از سنگ و آجر شکل گرفته است. در بخش‌های آسیب‌پذیر و حساس سنگ با ملات ساروج به‌کار رفته. اما در بیشتر اتاق‌ها و برج‌ها و سقف‌های گنبدی‌شکل از آجر و گچ استفاده شده است. نمونه این دژ در گیلان دژ لیبار است که دو بنا مشابهت‌های ساختمانی زیادی با یکدیگر دارند. چون این قلعه در اصل دژ شهر بوده، در آن تاسیسات شهری مورد نیاز تعبیه شده. به‌طوری‌که در مواقع اضطراری می‌توانسته است چندین هزار نفر را برای مدت طولانی پذیرا باشد. در داخل قلعه آبی جریان دارد که در تمام فصول سال جاری است. احتمال داده می‌شود که این آب را به وسیله کانال و تنبوشه به داخل قلعه هدایت کرده باشند.

گرچه گذشت زمان و روییدن بوته‌ها و درختان متعدد در پیکر قلعه، موجبات تخریب تدریجی این بنای مهم تاریخی را فراهم ساخته است، ولی خوش‌بختانه می‌توان آن را از سالم‌ترین و سرپاترین قلاع ایران دانست.

با توجه به متون تاریخی که به این اثر اشاراتی دارند و نیز ساختار و مصالح به‌کار رفته در آن می‌باید آن را یکی از قلاع و مراکز اسماعیلیان دانست. اگرچه برخی از صاحب‌نظران براین گمانند که بنیاد قلعه‌روخان از دوره ساسانیان است و در طول تاریخ بارها مرمت شده که کتیبه سردر قلعه‌روخان که بر روی آن نوشته شده که گویا به سال 918 تا 920 هجری قمری تجدید بنا شده، خود گواه این مدعی است.

نی‌ناکی و زیته (ادامه از صفحه اول):

نگاهی کی «کانون دانش‌جویی» مین وجود دانئه، نگاه موزه‌ای به گیلان نیسه. هدف، گیلائه به غیرگیلکان موعرفی گودنه. کانون‌به، گیلائن یک‌ته قدیمی و درب و داغان سرزمینه، شورمایی و باقلافتوق و قدیمی افکار سرزمین نیسه و گیلکی‌ام، یک‌ته مونقرض‌بوبو زبآن نیسه کی هو اولّ جی واستی نابود بوبو بی. آیا، به شیمی نظر، ئی دید جی پیل‌تر، گیلک زبآن و فرهنگ‌به دوشمنی وجود دانئه؟

لزوم وجود «کانون دانش‌جویی گیلان‌شناسی» و ئون محمل قانونی و فعالیتانی کی انجام بدأ سوالّ جیره: جشنواره موزه مساکن روستایی، کی یک‌ته پیلّ فوحش به کلّ گیلکان بو (چه نوع لباس، چه گفتار، چه نوع موسیقی و چه نوع برگزاری و...)، وضعیت مالی کانون و ئون حساب و دخل و خرج، نوع برگزاری کانون انتخابات، وضع اردوهای دسته‌جمعی کی برگزار گوئه و...

ایمسال و اولّ سالّ تحصیلی، اگرچه امو، یعنی نی‌ناکی اعضا، ده نی‌ناکی امره نیسایم و قانون نی‌ناکی‌یه امی جی هیته و کانونه هدا (ایمسال، نی‌ناکی‌های ویژه موزه مساکن روستایی، تترج چاپ

بونه!!!)، اما آمو

اوستوار و

پابرجا نیسایم،

ایرانّ

سربولندی

واسی و یک‌ته

ایرانی زبآنّ

قودرتمند گودنّ واسی و اینّ واسی کی آینه‌ای بییم، امی دیارّ مردوم‌به (گیلانّ و مازندرآن) و ئی یک تیگه خاک از ایران. آمو هو قسمی کی بوخوردیم و هو اصولی کی ئوشانه اعتقاد دانیم، هوشانّ سر نیسایم و هی‌کس، هر پشتوانه سیاسی و باندی و محفلی امره کی بیون، منّه امره ئی راه جی مونصرف بکونی. اگرچه نی‌ناکی بوشو، ولی زیته تی‌تی بوئه!

لازم نیسه اره هو کسانئی جی کی نی‌ناکی مین به امو کومک معنوی بوئن، به‌خصوص آقایان میرمیران و اکباتان، دانش‌کده انسانی اساتیدّ موحترم، مرکز پژوهشی گیلان‌شناسی جی، آقای دوکتور یوسف‌پور، انسانی دانش‌کده ریاست موحترم و آقای محمود رنجبرّ جی تشکر بکونیم.

اشاره: مصطفی رحیم پور، سراینده منظومہ‌های گیلکی معروفی هم‌چون گالشک و کل شریفی، که سالیان دراز ورد زبان و جاری بر لبان گیلکان بوده و هست، در تابستان امسال، در روستای بیدرون سیاهکل و در خانه روستایی و باغ کشاورزی‌اش میزبان ما بود و با حوصله تمام به پرسش‌هایمان پاسخ داد. کشاورزی نیز همچون شاعری، دلخوشی و بهانه زیستن پیرمرد پرتجربہ‌ای بود که تنها خلاصه‌ای از گفت‌وگوی ما با وی را می‌خوانید:

جواد صادقی: سوال اول، درباره زبان گیلکی‌یو این خودوڈ ئیسه.

امین حسن پور: قبلش، جواد، موعرفی خود آقای رحیم پور بی بہترہ. ہم زندگی

عادی‌یو ہم کار فرهنگی مین، کی هرکی نشریہ خونده درہ، یک آشنایی قبلی بداری.

رحیم پور: با نام و یاد خدای متعال. بہ نام خداوند زیبایی‌ہا. بہ نام خداوند کریم. بہ زبان محلی کی امہ از سابق ئیشٹوسیم، گوئد: اوستا کریم. منظور از اوستا کریم، ہم استاد ہمہ اساتیدہ و ہم استادِ خلقتِ بشرہ و ہم استاد آفرینش: خودا.

موصفا رحیم پورم. از روستای **بیدرون**، شہرستان سیاهکل. کی می زادگاہ‌ام، ہہرہ ئیسه کی آلون تشریف داریدی‌یو ئی زبانی‌ام کی صوحبت کادرم، ہی روستا زبانه. متولد سال 1317 کارمند بازنشستہ آموزش و پرورش. خودوڈ 36 سال آموزش و پرورش مین کار بؤدم و 1373 بازنشست بوبوم. می کارہای فرهنگی شروع امرہ، می تحصیلاتِ پسی، مو دیپلم طبیعی دارمہ، احساس بودم کی تونمہ داستان بنویسم، شعر بوگووم. منطقہ رویداؤنہ تونمہ بہ تصویر بکشم. تونم شعر امرہ، مردوم درده بیان بوکونم. شروع بوگووم بہ شعر، ترانہ، غزل، دوبیتی، چارپارہ، رباعی و منظومہ.

ئیسا خوشبختانہ، یہ ذوق زبانی‌ام موسیقی مین داشتم. یعنی تونم بگم کی تمام سال‌های کار، آموزش و پرورش مین، ہم‌زمان بقیہ اوقاتہ، ئی کارؤن مین ئیسابوم: ترانہ ساتن، آہنگ، شعر، قطعات آوازیہ اجرا گودن، موسیقی، صنایع دستی و کشاورزی کی فوق‌العادہ بہ کشاورزی‌ام علاقہ‌مندم. ئیشؤن، ہمہ یک‌تہ مجموعہ بوبون کی مرہ خودش مین غرق بوگوود و تا آلون نی پاش بئیسام.

امین: خلہ یک طرفہ موعرفی بویدید. ولی چون امہبہ ادبیات و بیشتر مسئلہ ئیسہ، خآنیم بودونیم کی ادبیات و شعر گیلکی مین، تا ہیسلا، تا ایمروز کی ارہ

ئیساییم، چی کارائی بیرون ہداین؟ کی گویا ویشتر بہ صورت نوارہ؟! رحیم پور: مو پنج‌تہ نوار ہدام بیرون. ئی پنج‌تہ نوار جی، اولین نواری کی ہدام بیرون، **کاپیش** بو. کاپیش یعنی آب‌دوزدک. ئی، سال 49-1348 بنویستہ بوبو و 50 پرداخت بوبو. ولی جوڑات بیرون دانشہ نداشتیم. چون بہر حال یہ مقدار مسئلہ سیاسی این ہمرہ بو. کشاورز درددیلِ خالص بو. یعنی ہو چیزکی کی لمس بوؤ بو. زیادی گب نیہ. اما، بہر حال رژیم نپڈیروفت کی امو ہدیم بیرون.

بعد، دومینش، شعر معروف **کل شریف**، کی واقعن تونم بگم، می 29 منظومہ بولند مین، کل شریف منظومہ درخشہ. یعنی تمامش حقیقت محضہ. می سومین منظومہ...

امین: ببخشید. کل شریف سالہ نوتید. چی سالی بو؟
رحیم پور: بلہ. پنجاہ و یک پرداخت بوبو.

گفت‌وگو با مصطفی رحیم پور،

شاعر و آہنگ‌ساز

امین: ئو کاپیش کی سال 50 پرداخت بوبو، بازین مونشرا نوؤ؟
رحیم پور: ہم ئو، ہم کل شریفہ ضبط بوگووم. مونٹہا، امی جلساتِ خصوصی مین نیشٹیم، گوش دئیم و گوٹیم کی از بین نشی. یا اگر پیشی مہرہ بائی، ئی با می صدا و حرف بمانی. چون مثلن می پسر، مٹہ می مورسون بوخونی. چون گیلکی شعر مین، ادای حق کلمہ در جوملہ خیلی موشکلہ. گو فراز دارہ، گو نشیب دارہ. گوہ آرامش دارہ. کورہ فریاد دارہ. کورہ باید تشر شؤن. کورہ باید خودت امرہ صوحبت گودن.

در کنارش، منظومہ‌های دیگر مثل پلنگ شکاری، گول حیدر، گیل مرد و گالشک و غزلیات و قصیدہئن و مثنویئن و ساختن خودوڈ بی‌ش از صد تہ ترانہ و آہنگ کہ بیست-سی تہ شہ رشت و مرکز صدا و سیما اجرا بؤدہ.

ہی شؤن مین دبیم تا انقلاب بوبو. مو بدئم میدان دارم کی ئی نوارؤنہ ہدام بیرون. بدون این کہ بوشوم موجوز دونبال، «کاپیش» و «کل شریف» و «شومار و عروس» و «گالشک» و «خودکفایی» نوارؤنہ ہدام بیرون. کی **خودکفایی** شعرہ، بعد از انقلاب بوتم. فقطم شومارو عروس نوارہ موجوز ہیٹم. ئیشونہ، سال‌های 58 و 59 ہدام بیرون. البتہ، نہ این کہ بوفروش! دوستونہ ہدام کی بوشتوبید. مو کل شریف نوار جی، یک‌دنہ یک قران بہرہ مالی نبوردم. غافل از این کی قرارہ کل شریف، این قدر زیاد تکثیرا بی. آلونم بو درہ.

یک مرتبہ بدئیم کی امرہ بخاستد کی آقا، چی حقی داشتید کی ئی نوارہ، بی موجوز پخشا کونید؟ چون ئی نوارؤن یہ مقدار جنبہ انتقادی‌ام داشتد. بوتیم: آی خودا! امو اینہ موعاملہ و تجارت واسی ہنداییم. ہدایم دوستون بیشٹوڈ. بعدن نی، ئی مردوم خالص دردہ. امو بوتیم انقلاب بوبو و دہ ئی مسادل مطرح نیہ، ئی موقعیت جی استفاده بوگوودیم و مردومہ تقدیم بوگوودیم. ہدایم دوستان بیشتاوڈ،

دوستان هدأد دیگرانه، بازار کاسبان دس دکتہ و هرکی خورہ تکثیرا گودہ.

اخیرن، حوزہ ہونری استان گیلان آستین بالا بزہ تا امی امرہ ہمکاری بوکونی و باقی نوارانہ کی حودود 20 تا 25 تایی کی ہنأ، ہدیم تکثیر رہ.

امین: آخرین نواری کی پخشا بو، چی سالی بو؟

رحیم پور: شومار و عروس بو، کی ہداییم بیرون. حودود سال 62-63.

جواد: ئی کاری کی بوتید حوزہ ہونری خا بوکونی. تا کی احتمال دارہ کی عملی بہ؟

رحیم پور: حوزہ ہونری می جی بخاستہ کی ئیشونہ جمع آوری بوکونم. یہ دور ویرایش بوکونم و بشیم تہران برای ضبط.

امین: یک سوال، اگہ ئی نوارونہ از نو اجرا کادرید، بعد جرح و تعدیل ندانہ؟ یعنی سانسوری؟ حذفی؟

رحیم پور: اصلن یک چنین چیزی نوگودم. بوتم کی آقا، یا...

جواد: یا ہمیش، یا ہی چی!

رحیم پور: یا ہمیش، یا نبی. برای این کہ، ہم مو ئو چیزی کی بوتم، اول می روبرو بیدئم، بعد بوتم. موخالفت با کسی یا چیزی یا دولتی نداریمی. بعد، قرائم کی امی سر جؤرہ. امو ئی زمینہ مین خلافی نداریمی. اما مومکنہ بعضیہ خوش نای. خوب، کل شریف مین، زمان شاه روحانیتہ برہ زیر سوال. چون بدئم و ببوردم زیر سوال.

روحانی آیہ ارہ، برفرض، یہ تہ ماہ رمضونہ خا ارہ، روستا مسجد مین بوخونی. یارو پول ندارہ خو زاگ رہ گالوش بہینی: آقا، بیا فلان قدر ہدی، ببریم ہدیم آقا. آقایان، ئی آقا باید منابع دینی جی تغذیہ بی. تبلیغات دینی نیہ مگہ؟ تبلیغات دینی حق ندارہ کی چیزی مردوم جی ہگیرہ. بعد، ئی این قدر جومعا کونی و بشی و بعد ساواکی از آب در بائی، مو نباید ٹونہ زیر سوال ببرم؟! دہ چرہ زندہام؟ دہ چرہ می ٹومہ بناد آدم؟ اگر ٹونہ زیر سوال نبرم، دہ چی چی نماز خون درم؟ ئی ہمہ امام حوسن شہادتہ علم کونیمی، چرہ علم کونیمی؟ چون دقیق نیگا بوگودہ. این نطرسنجی دقیق و مشکافانہ ئیسہ. دنیا این انقلابہ قبول دارہ. اگر اسلام صوحبتہ، اسلام ہینہ. ئینہ خا سانسور بوکونی، ٹو شعر دہ شعر نیہ.

جواد: درباره ادبیات مکتوب چی آقای رحیم پور؟

رحیم پور: فعلن، چار جلد، ہی منظومہ ئن جی خا آمادہ بوکونیم چاپ رہ. دو جلدہ آمادہ بودیم، تحت عنوان گیل شول. یعنی فریاد گیل. تقریبن آمادہ ئیسہ و ان شاء... بہزودی شہ چاپ جیر.

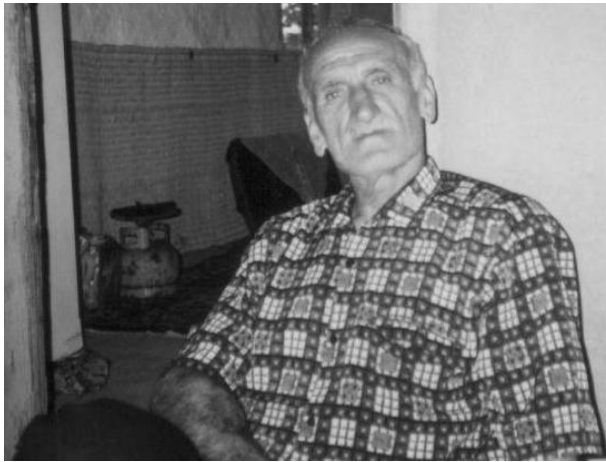
جواد: وگردیم بہ زبان گیلکی و شیمی نظرہ واورسیم.

امین: امی اصل گب ہینہ کی، شورو کادریم افراد ورجہ شو دریم. قبلن، آقای مرادیان گروسی ورجہ بوشویم.

رحیم پور: آقای گروسی بیمارم ئیسہ اخیرن.

امین: بلہ. ئی اواخر ناخوشن. ئی مواحبہ ٹنہ شورو بودیم، چون

الان، سوالی کی امی نسل مین وجود دانہ ئینہ کی، چی با بوکونیم؟ چون امی نسل، نسلی ئیسہ کی تقریبن خو گودشتہ امرہ فاصلہ دانہ. اگر بخای گیلکی گب ژنہ شورو بوکونی، باید از صفر شورو بوکونی. ئی وسط، امی تکلیف روشن نیہ. بہ خاطر تشتت لہجہہا. ئین واسی کی ہنوز یک روش موشخص، گیلکی نگارش بہ وجود ندانہ. ادبیات مکتوب کم دانیم. ہینہ واسی شیمی ورجہ

بومآیم.

جواد: قبلش خوبہ کمی راجہ بہ حودود زبان گیلکی صوحبت بوکونیم. خیلئون گونن کی گیلکی فقط جولگہ گیلانہ. حتا گالشیہام جودا دانن. بعضی فقط حودود سیاسی اوستان گیلانہ دونن. بسیاری، بہخصوص دانش گاہ مین گونن کی، حودود گیلان، یعنی گیلکی گویشان، ہشت-نہ تہ گویشہ کی مازندرانام شامل بونہ. یعنی بیہس، بیہپیش، گالشی، تونکابن، مازندران غربی، مازندران شرقی، گرگان و الموت. شمو کو یک تہ قبول دانید؟

رحیم پور: مو فقط تالشیہ جودا دانمہ. می نظر ئینہ کی بقیہ، ہمہ گیلکی گب زندہ.

جواد: شیمی صوحبت مین، اتفاقن، امیرپازواری، کی مازندران شی ئیسہ، خو کتاب مین، بنویشتہ کی گیلکی شعر گوٹہ درہ.

رحیم پور: بلہ. دوروستہ. غیر از موہاجرانی کی بومآد ارہ از بیرون، بقیہ، شرق و غرب و مرکز و کوہ پایہ و کولہٹ نشین و کوہ نشین و جنگل نشین و... ہمہ گیلک دونیمی.

شمو دونید کولہٹ چیسہ؟ کولہٹ، کوہہای پوشیدہ از درختان انبوہہ گونن.

امو ارہ یک موشکلی داریمی مرکز اوستان امرہ. مرکز گہ، ئیشانہ ہمہ باریمی تحت لوای مرکز اوستان. ولی سیستم شرقی-غربی-مرکزی خوبہ.

الون، امو شرق گیلان مین، واژہہای بسیار شیرینی داریمی. بسیار

شیرین! مرحوم محمود پایندہ (فرہنگ گیل و دیلم نیویسندہ) وقتی بوما و کل شریف شعرہ بیشناسہ، بوتہ آقا، ئی ہمہ واژہ مو بنویشتما، صدتہ واژہ ارہ درہ کی مو نبردہ کتاب مین. ادامہ در صفحہ دہم، بعد از کاریکاتور

ادامه از صفحہ پنجم: بوتم آقا محمود، خودا بیامورزی، زیاد اماً می
ورجہ، بوتم شمو ئی محل تا
ئو محلّ واژہ ئنه منید همه
بأید کتاب مین. چی برسه
به کولّ شرق گیلان! خیلی
گوستردہ. بوتم برا، بدئم
شمی کتابہ. بسیار زحمت بکشید. اما برار، ئو عومرّ نوح خایہ، یا...
جواد: دستہ جمعی.

گفت و گو با

مصطفی رحیم پور

رحیم پور: بلہ. یا کار دستہ جمعی. پی گیری خایہ. بندہ ہشتاد سال
ادامہ بدأم. بلافاصلہ، چار تہ بیست سالہ تر و تمیز و تازہ نفس، ئونہ
دونبالہ بئیری. کی ألون، واقعن خوشم بوما از ئی حرکتی کی بودید
و با ئی سن پایین، تشریف بأردید ارہ. زبان گیلکی پایداری و اعتلا.
اگر خا ادامہ بداری، یکی از ئین عوامل ہی حرکتہ.
موعتقدم کی یکی از می نمازہای بسیار خوبہ کی بأم می
اطلاعاتِ مادری و پدری و اطلاعاتِ زبانِ مقدس گیلکیہ کی یک
عمر ئون امرہ زندگی بوگودم و ئونہ علاقہ دارمہ، دو دست ادب امرہ
آقایانہ تقدیم بوکونم.

جواد: دربارہ زبان معیار گیلکی گب بزیم. چون احتمال دارہ کی
اصل پونزدہم قانون اساسی اجرا بیی. دونید کی ئی اصل مین
تدریس زبان های بومی و محلی، مدارس مین مجازہ. الون اگر دولت
بگی مثلن مازندران و گیلان، مناطق گیلک نشین، شمو باید شیمی
زبانہ تدریس بوکونید، مدرسہ مین یا دانش گاہ مین. البتہ دانش گاہ
احتمال زیادترہ. ئو زمون، امو چی باید بأریم؟ کو زبان، زبان معیار
ئیسہ؟ آیا ہمہ تہ زبانانہ تدریس بوکونیم؟ مثلن آقای فخر موسوی گو
کی فقط آستانہ مین 13 تہ گویش نہا. شیمی نظر چیسہ؟
رحیم پور: می نظر ئینہ کی، کولّ شرق گیلانہ بأییم، جامعشہ
بأریم. سیاہکل و لاهیجان و لنگرود و آستانہ و رودسر و... جی،
چاکونیم یک تہ گویش کی بشا تدریس بوکونیم. یک تہ ام غرب.
یک تہ ام مرکز.

جواد: بعد زیاد نبونہ؟

رحیم پور: زیاد بہ. زیاد تر شام خاستم بگم خدمت شما. هر
شهرستانی تینہ بہ ہمراہ خو اطراف روستان، یک تہ گویش بداری.
یا ئی کار، یا ہو کار کی شرق گیلانہ جومعا کونیم یک جا. یک طرح
جامعی بیی کی ئون سر تدریس بیی. غرب مازندرانم شا شرق گیلان
امرہ یک جا کار کونن. اما غرب و مرکز گیلان، شرق گیلان امرہ
خودایی خیلی فرق دارہ.

جواد: پس شیمی نظر چند گویشی
ئیسہ؟

رحیم پور: بلہ.

جواد: بعد ارتباطہ موشکل نوگوئہ، اگر
قرار بیون دانش آموزان، مدارس مین
آموزش بدا بوبون؟

رحیم پور: اگر نخا ئی موشکل پیش بایی، با شرق و غرب و مرکز
مین، یک طرح جامع سر کار کونن. کی کار خیلی سختی ئیسہ. اما
«بسیار سخت» ام نیہ!

امین: یکی از موشکلات اساسی کی ہنئا، وفاق رسن بہ، ئینہ کی
چند دستہ گی خیلی زیادہ. چرہ حتا شرق و غرب شاعرؤن و
نویسنده ئون، ہمدیگر امرہ ارتباط ندانن؟ شرق مین جشنوارہ برگزار
بونہ، غرب جی ہی کس نانہ.
جواد: یا کم ہنن.

امین: کم ہنن! غرب کی کتاب چاپ کونہ و شاعر موعرفی کونہ و

**موعتقدم کی یکی از می نمازہای بسیار خوبہ
کی بأم می اطلاعاتِ مادری و پدری و اطلاعات
زبان مقدس گیلکیہ کی یک عمر ئون امرہ زندگی
بوگودم و ئونہ علاقہ دارمہ، دو دست ادب امرہ
آقایانہ تقدیم بوکونم.**

ہیچ گبی، شرق شاعرؤن جی نزنہ. مازندرانہ کی اصلن ہی کس بہ
حساب نآینتہ. ئی مسئلہ، هر لحظہ ویشتر ضربہ زہ درہ.

رحیم پور: ئینہ امیر (امیر فخر موسوی - شاعر معروف گیلک سرا)
بہتر تونہ جواب بدی. نودونم. شمرہ گبی نہ؟
امین: ہنوز آقای فخر موسوی ورجہ نوشویم.
رحیم پور: نخام ئی مسئلہ باز کونم.
امین: نہ! نہ! بہترہ کی مسئلہ باز بی.

رحیم پور: مو نخاستم کی ئی جوری ببہ واقعن. منم ئی قضیہ دوس
ندارمہ. چرہ باید مرکز گیلان کی حرف اولہ، گیلان گیلکی مین زنہ،
و شاعرای بسیار خوبی ام دارہ، چرہ ئی عزیزان باید شرقہ تا ئی حد
نادیدہ بگیرد؟ امکانات کشوری بیشتر آورہ تمرکز بدا بہ، ئیشون
دست خیلی بازہ فرهنگ گیلکی اعتلا واسی. اما موتاسفانہ، چندان
اعتنایی بہ شرق گیلان نہہ کی مو اینہ شاہدم. آقایان توندہ مہر
ویشتری بورزد.

امین: یک سالی ئیسہ کی رشت مین، خانہ فرهنگ گیلان...

رحیم پور: بلہ. سہ چہار جلسہ بوشو دارم. ادامہ در صفحہ
امین: بلہ. یک کاری شروع بودہ برای این کہ یک تہ گویش معیار
بہ وجود بای. ایشون تلاش کا درن ئی کار سر. اما چون اکثریت
غرب گیلان شی ئیسن، ایشون تکیہ ام رشتی گویش سرہ. خود شوئم
گونن چون رشت از نظر اقتصادی و سیاسی مرکزہ، رشتی گویشہ
پایہ قرار دا درن و لغاتہ از ہمہ جای گیلان استفادہ کا درن. یعنی
ایشون پروژہ ایتورہ کی: امو، رشتی دستور زبان سر کار بوکونیم و
لغت، ہمہ جا جی استفادہ بیی. اول ئی کہ شمو تا چہ حد ئی مسئلہ
امرہ موافقید؟ کی قبلش بحث بودیم و بوتید کی بہترہ چن گویشی

بی. دوم ئی که شمو چی کار تونید بوکونید، کی شیمی نظراتم لحاظ بیی؟

رحیم پور: شیمی خدمت عرض بوکونم کی، مو سه چهار جلسه ایشون خدمت بوشوم و قبل از ایجاد خانه فرهنگ هم، هی بحث بو کی زبان گیلکی تکلیف چیسه؟ آیا شرق و غرب و مرکز؟ یا همه مرکزیت بدیم؟ باز رسیم به اوره کی چوتو لغات و دستور شرق و غرب و مرکز، مرکز مین بوگونجانیم و چوتو همه با هم توافق بوکونیم؟

امین: سوال موهم هیسه.

رحیم پور: بله. توافق نوکودد و قبل از شروع به کار خانه فرهنگ، ئی بحث چندین جلسه بوو و بندهام چن جلسه ئیسا بو. شرق گیلان قبول نوگود و گوت کی آقا، اصلن شرق افعال و لغات، غرب گویش مین جا نداره. شمه چوتو تونید ئی کاره بوکونید؟
جواد: لون، شرق شاعرئون، خوشون ره انجمن دارده؟
رحیم پور: بله. لنگرود داره. رودسر داره. املش داره.

امین: لون مرکز و غرب، خانه فرهنگ مین تقریبن به توافق فارسه درن، کارای خوبی ام کا درن. اما طبق شیمی بوته، کی بوئید لازمه کی سه منطقه مین، سو ته گویش بداریم، شرقی ئن آیا قصد ندانن کی بین خودشون به یک توافقی فارسن؟

رحیم پور: ایشون انجمن دارده. اما فقط نشینده شعر خوند. خانه فرهنگی کی بوتونه جوداگانه اقدام بوکونه، اقدام نبوو. یک جا نیه و مرکزیت نداره.

امین: شیمی نظر راجه به موجهای نوی شعر گیلکی چیسه؟ شعر نو و هساشعر.

رحیم پور: درست امی موسیقیه مونه. موسیقی پاپ چقدر جا داره در کنار موسیقی اصیل؟ نینم هی توره. مونتها، گیل مرد زای شلوار لی وقتی وزای و گیتار خو گردن دگادای، امی شعر گیلکی ام باید هساشعر مورشون بیی. حتمن باید بیی. و جذابیم ئیسه طبقه جوان ره. الان ئی شعرای نو مین، آدم تونه لغت ها و واژه های قشنگه راحت جا بدی. چون شعر نو میدان داره. تی دسه باز کوده یه مقدار. مونتها منی کی یک عمر شعر قدیمی گیلکیه بوشتوسم، مهره یه مقدار مشکله ئون هضم کودن. مو کی پنجاه سال فکر کهنه دارمه، سخته مهره. اما ئو آقایی کی تازه وارد میدان بوو و دونه کی باید زبان گیلکیه بداری، خیلی موثره.

قطعه‌ای از منظومه کل شریفی:

مسجد مین بوشوم، امه روضه خون

بدنم گو که، نمازه تی شه بوخون

نماز بوخون، نماز ستین دینه

خومس و زکاته تی شینه با هدی

اگه بوئونی، نماز شو بوخونی

اگه بهشت خایی عبادت بوکون

مردوم ماله، مردوم مال بوئون

مردوم حق، مردوم شی، تی شی تی

دپرکسم، بیدار اوم، ها؟ چی چی؟

پس امی حقه کی ئیشون خور درد

ئوشونی کی ئی پا بناد ئو پا سر

خونه ئی شون شی بوشو ابر تیک

آنی بوخوردد، بوخوتد، بو بود خیک

نماز نبی، دین تی شی بی ستینه

تا که خودا تی ماله برکت بدی

به زندگی، هرگی تو در نومونی

فرموده یه خودا اطاعت بوکون

زنن هچی هیچ کسه زخم زبون

ثروت ایرانه همه بور درد

پول، پول سر بناد، کولا، کولا سر

نصف شوه، خودا خودا دوخوندد؟!

شریفک قسمت ام، فلاکت بوو؟!

خوداره شوکر، نماز که دونه

نصف شوه خودا خودا دوخونم

درازا بو، عینهو گنده، بوخوت

با ئی جوری فلک زده بوئونی؟

شریفک بیچاره گی واسی خونه

تاریکی غار مین خودا خودا گود؟!

فلک زده محرومیک واسی بو

بیچاره ئون دربه دری واسی بو

نکن پیرانه از تن ضعیفان

حرفون پیغمبرونه بزای تو

اما، خلاف ئو عمل کا دری

ثروت ایرانه همه بور درد

من و توره هچی به بازی دده

می سس عرقه هچی باد زنن

شریفک حقه چره هنئیری؟

ئیشون همه نماز شو بوخوندد؟!

ئین همه چی، ئیشون قسمت بوو

نماز یومیه، می شی خونه

می دیل دره نماز شو بوخونم

اما، ده می عوصم و اعضا بشکسه

می دوته چوشم خاررداری دشکسه

کل شریفی، خسته و مونده بوخوت

مَس نماز نصف شو بوخونی

ئونی کی نمازه راسی راسی خونه

خو ثروت و خو زندگی واسی نیه

اگر بیی، بوئون کی راس راسی نیه!

پیغمبر خودا، خوره دوعا گود،

یا کی کل شریفک واسی بو

یتیمون بی پدری واسی بو

پیغمبر گرته و یگیر موسلمان

لباس پیغمبرونه وزای تو

و ظاهرن حرف خوبی زا دری

تو کی دونی ئو جور جورون خور درد

ئی ظالمون، شیطونه بازی دده

اگه ئونی، ئوشون سر داد بزین

ظالم شمشیره چره وانئیری؟

تنم حیساب داری ئیشون همره

تی ئونه خور دری روغون همره

گب فصل به، خیلی گب داریمی

عمل فصل به، همه ضعف آریمی

کل شریفی هنده ئیسا وشتایی

کشه دره هیزار جوری روسوایی

نام بخش ادبی را «توقایی» انتخاب کردیم. خوب است بدانید که توقایی در گیلکی به معنی عاشقانه است. در این بخش توقایی به چند ترجمه از آثار غیر گیلکی می‌پردازیم:

ترجمه چند کاریکلماتور از پرویز شاپور

گیلکی:

دونیا مردومان، همه‌ته، یک‌ته زبان امره تام زئنن.

تسک دار کمر، بی کسی بار جیر شکفته.

خوشایی مین، او، او جی توگون نوخونه!

شب‌دوار، هر هلنگ امره کی ویگینه، یک‌ته قدم، صوبه نزدیکا بونه.

هر یک‌ته زرد ولگ، یک‌ته کوچ‌تای پییزه.

نودونم، خودمه گوره جا بنام؟!

متن اصلی به فارسی:

تمام مردم دنیا، به یک زبان سکوت می‌کنند.

کمر تک درخت، زیر بار تنهایی می‌شکند.

در خشک‌سالی، آب از آب تکان نمی‌خورد!

عابر شب‌گرد، با هر گامی که برمی‌دارد، یک قدم به سپیده‌دم

نزدیک می‌شود.

هر برگ زرد، پاییز کوچکی است.

نمی‌دانم، خودم را کجا جا گذاشتم؟!

فورشان سر

ثبثا شعرجه : هانری دو رنیه

Henri de Regnier

واگردان : دلفک

دریا لب ، فورشان سر

بینیش و تی دوتا دست مره

بیافته قشنگ فورشانا

کی خورشید طلایی بوکوده

دانه دانه زمین سر فوکون.

بازون خله چوم فونچه بو ، نیوارده

فاندر خوش صدا دریا یو صاف آسمانا،

وختی بیده‌یی آرام آرامه

ده تی سوبوک دستان میان

هیچی سنگینی نوکونه

خله نیوارده چوم پيله‌ئنا باز نوکوده

فکر بوکون کی آمی زندگی نی

خو بوگوورخته فورشانا

«دیمیشکی» ساحل جا

قرضا گیره ، ئون مره سرکونه

منبع: نشریه گیله‌وا

کنایه‌ها و ضرب‌المثل‌های گیلکی

گردآوری کننده : رحمت وهایی

نه شله شفا دهه ، نه کوره عصا.

Na shala shfaa dahe na Koora asaa

ترجمه : نه فرد ناتوان را شفا می‌دهد و نه به کور عصا می‌دهد.

کنایه از بدردنخور بودن و بی خاصیت بودن

می سر، بوبو پیل آستانه گمچ.

Mi sar bobo pile aastaane gamaj

ترجمه : سرم مانند گمچ (ظرف خوروش پزی سفالین) بزرگ

آستانه (یکی از شهر های گیلان) شد . کنایه از ازدحام و شلوغی.

خیال کونه خرسَم که خودایه

Khiyaal Koone Khersam Kekhoodaaye

ترجمه : به خیالش خرس هم کدخداست.

نمونه فارسی : به خیالش فلانی آدمه.

نیده‌بیده‌کی ره زای بوبو، ئونی ناما بته عبدالصمد.

Nide bide ki re zaay bobo ooni naama bana

abdossamad

ترجمه : آدم ندید بدیدی بچه دار شد اسمش را عبدالصمد

گذاشت.

نمونه فارسی : بارب مباد آنکه گدا معتبر شو/ گر معتبر شود زخدا

بی خیر شود

نی‌ناکی و زیتنه (ترجمه فارسی)، ادامه از صفحه نخست: برای

کانون، گیلان یک سرزمین قدیمی و درب و داغان است، سرزمین افکار

قدیمی و ماهی‌شور و باقلافتوق است و گیلکی نیز، یک زبان منقرض شده

است که از همان ابتدا نیز باید نابود می‌شد. آیا به نظر شما، بزرگ‌تر از این

دید، دشمنی برای زبان و فرهنگ گیلکی وجود دارد؟

لزوم وجود «کانون دانش‌جویی گیلان‌شناسی» و محمل قانونی‌اش و

فعایت‌هایی که انجام داده زیر سوال است: جشنواره موزه مسکن روستایی، که

یک فحش بزرگ به تمام گیلک‌ها بود (چه نوع لباس، چه گفتار، چه نوع

موسیقی و چه نوع برگزاری و...) وضعیت مالی و حساب و دخل و خرج کانون،

نوع برگزاری انتخابات کانون و...

امسال و در آغاز سال تحصیلی، اگرچه ما، یعنی اعضای نی‌ناکی، دیگر همراه

نی‌ناکی نیستیم و قانون، نی‌ناکی را از ما گرفته و به کانون داده (امسال،

نی‌ناکی‌های ویژه موزه مسکن روستایی پی‌درپی چاپ خواهد شد!!!)، ما اما

استوار و پابرجا ایستاده‌ایم، برای سربلندی ایران و قدرتمند نمودن یک زبان

ایرانی و به این خاطر که آینه‌ای باشیم برای مردم دیارمان (گیلان و

مازندران) و این یک قطعه از خاک ایران. ما بر همان قسمی که خوردیم و

همان اصولی که به‌شان اعتقاد داریم، ایستاده‌ایم و هیچ‌کس، با هر پشتوانه

سیاسی و بانندی و محفلی که باشد، نمی‌تواند ما را از این راه منصرف سازد.

اگرچه نی‌ناکی رفت، ولی زیتنه شکوفه کرده است!

لازم است که این‌جا از همان کسانی که در نی‌ناکی به ما کمک معنوی

کردند، به‌خصوص از آقایان میرمیران و اکباتان، اساتید محترم دانش‌کده

انسانی، مرکز پژوهشی گیلان‌شناسی، آقای دکتر یوسف‌پور ریاست محترم

دانش‌کده و آقای محمود رنجبر تشکر بکنیم.

کهنه بی سروسامان

محمد فارسی (شواله)

تسو با فرمان بدی، گردن بَنَم من
 تی ورجه مردن پرپر زَنَم من
 پیشاپیش می سروسامان تی پیشکش
 تهره می اعتبارا اِشکنَم من
 تمام دار دَونیا داشتن ره
 ئیتا خالَم تی مویا فاندَنَم من
 اگر داشتن مرا سخته، بفرما
 چوتو بیگانه دامن سر بَنَم من
 تـرا بی پرده دَنَم می آرزویه
 وَهَل آ پرده بندا بوسَنَم من
 چی خلوت خلوتی، چی آشکارا
 تهره می زندگی آتش زَنَم من
 «شواله» هر چی گه راس گه واپرسید
 نو کهنه بی سروسامان، منم من!

میرزا حسین خان کسمایی (1280 تا 1339 ه.ق.)

بیا بیشیم کوهان جور، دور جه آدم کلکا¹
 دوکونیم گالش جور²، کسوت ماتم کلکا
 بنوشیم سبزه میان، قلّه کوه، شام و سحر
 آب با مشت جه نو چشمه‌ی زمزم کلکا
 بیدینیم دورنمای وطنه مست و خراب
 مثل یک کلاف کچ³، درهم و برهم کلکا
 ببهیم یکدل و یکرو، فوکونیم آ گیانه
 ندهیم کسره، ندیم فتحه، ندیم صَم کلکا
 وابدیم جنس دوپا، دور فیشانیم جادوبازه
 نداریم کار به مکلا و معمم کلکا
 نشکنیم خالانه⁴ ازبهر خومه⁵ یاکی کومه⁶
 نسازیم خانه، به آ عرصه‌ی عالم کلکا
 بکن آ پیرهنه تا محتاج سوزن نبهی
 وابین انگوشتا، مخور غوصه‌ی خاتم کلکا
 فادهیم جومله‌ی دونیایه به آ دونیاداران
 گاه بی‌ریش و گهی ریش مسلّم کلکا
 صوب گرما بوشو، از آفتاب بوخوس داران جیر
 دیلا خالی بوکون از غصه و از غم کلکا
 فندریم از اثرات طبیعت دنیا دورون
 گر بخاهی شب و روز عیش فراهم کلکا
 تی خوروم مو، تی زره، تی قد موزون، تی علم
 بوکونیم جنگ به آ اوضاع عالم کلکا

توضیح لغت‌ها: 1- کلکا بر وزن ربه‌کا به معنای گیل‌کُور و کورکا یا همان دختر کوچک است. 2- به‌سان گالش ها و دهقانان کوهی. 3- کلاف درهم و برهم ابریشم. 4- شاخه‌های درخت. 5- آشیانه پرندگان. 6- خانه کوچک.

به؟ نیبه!

شیون فومنی

پیاده‌سازی از روی نوار: بهنام پوررجب‌زاده

خانه، روشن بی چراغ روشنایی به؟ نیبه
 تو اگر، من تا نیبی، مشکل‌گشایی به؟ نیبه
 می سگ عاره، بیم نامردومان زرخرد
 پور، گدا کیسه، جه غیر از روسیایی به؟ نیبه
 شای¹ بی تخت و کولایم، تا که می پا سر ئیسام
 شق‌بداشته گردن قسمت، گدایی به؟ نیبه
 دس‌والیشته² سوفره سر نیشن، هچین بدنامیه
 سر «زوغال‌چا» من کودن، بی‌روسیایی به؟ نیبه
 «کاسه‌لیس» خانه زینت، قالی‌یه جای حصیر
 تا نوبوسته کلماجین³، دندان طلایی به؟ نیبه
 تیجی⁴ شه‌پر ئی‌روج، آخر کلاچ⁵ قاتیله
 کس کس من دوشمنی، بی‌آشنایی به؟ نیبه
 دوست امره دیل می‌شین، گرمه به‌سر تا زینده‌یم
 گوشت و ناخون مین، شیون سیوایی⁶ به؟ نیبه

توضیح واژه‌گان: 1- شاه. 2- کسی که دست خود را لیسیده. کنایه از کسی که غذایش را تمام خورده. 3- کرم‌خورده. 4- تیزی. 5- کلاغ. 6- جدایی.

دو بیتی

دو بیتی‌های زیر را آقای گیل‌آوایی از هلند برای نی‌ناکی ارسال کرده‌اند:

عجب آ روزیگار نامرده، نامردا!
 تو هر جا فندری، تی دیل آیه درد
 غم و غورصه، نداری، ویشتایی، درد
 بوگو آ روزیگاره: وسته، واگردا!
 نایی تو، من واسی تنها بیمیرم
 تی دوری جا، می غوصه مئن دیمیرم
 دَنَم نایی، نایی، تو بی‌وفایی
 هَن واستی خایم بی تو بیمیرم
 ایلاهی علم دوری فوکورده
 جودایی از دیل و دیل‌بر فوکورده
 نبه هرماه آدم، دور جه دیل‌بر
 ببه کوه، دوری جا واستی فوکورده

هلند

مارس 2005

خرده‌هویت‌های ساخته‌گی

ایران کشوری است متشکل از اقوام گوناگون. در واقع مجموعه‌ای است که موجودیت خود را از چینش اقوام گوناگون به‌عنوان اجزای این مجموعه در کنار هم به‌دست می‌آورد و بدون هریک از این اجزا (اقوام) تغییر ماهیت داده و چه‌بسا کل مجموعه از هم فروپاشد. یکی از این اقوام و اجزا، گیلک‌ها هستند. در موجودیت قوم گیلک، هیچ شکی نیست. این گزاره را خیلی راحت می‌توان اثبات نمود. گرچه اثبات این امر در حوصله این مقاله نمی‌گنجد، اما تنها در حد اشاره، خواننده گرامی را به شاخص‌هایی چون: زبان مشترک، تاریخ مشخص و مشترک، محدوده جغرافیایی مشخص، آداب و رسوم شاخص و حتی تفاوت‌های نژادی با سایر اقوام و... رجوع می‌دهیم.

این مقدمه را گفتیم تا با مقدمه دومی به بحث خود ادامه دهیم! و آن این است که این مجموعه، یعنی جامعه ایرانی، هنوز هم در حال گذار از «سنت» به «مدرنیسم» است. هنگام سخن گفتن از «سنت» و «مدرنیسم» بیشتر روی ساختمان تفکر و جهان‌بینی سنتی و مدرن تاکید داریم. برای روشن‌تر شدن قضیه یک مثال می‌زنیم: وجود سازمانی با عنوان «حفظ میراث فرهنگی» موردی است که در جهان اول و دوم و سوم وجود دارد. اما

نمی‌توان گفت چون که این سازمان از دست‌آوردهای مدرنیسم است، پس نشانه مدرن بودن هم هست. باید به تفکر به‌وجودآورنده این سازمان هم دقت کرد. در جهان مدرن، به این دلیل از میراث فرهنگی حفاظت می‌کنند تا آن را به نسل بعد بپسارند تا از ایجاد گسست تجربه تاریخی جلوگیری شده و با بحران هویت مواجه نشوند. اما در دیدگاه سنتی، با رویکردی نوستالژیک، سعی در حفظ نشانه‌هایی از دوران شکوه و خوبی‌های گذشته دارند. می‌بینیم که وجود چنین سازمانی گرچه در ظاهر نمادی از مدرنیته است. اما می‌تواند در ورای خود تفکری سنتی یا مدرن داشته باشد.

متأسفانه یا خوش‌بختانه! علی‌رغم کش و قوس‌ها و فراز و فرودهای بسیار، پس از دو انقلاب بزرگ سیاسی (مشروطه و 57) و چندین تحول فرهنگی (چه مثبت و چه منفی) از جمله تحولات فرهنگی موازی با جنبش مشروطه و نهضت ترجمه آثار فکری و ادبی غرب در آن زمان، مدرن‌سازی از بالای رضاخانی، اصلاحات انقلاب سفید محمدرضا شاه، تحولات ادبی در دهه‌های 30 و 50 و تحولات فرهنگی پس از انقلاب 57 و... هنوز هم تکلیف «انسان ایرانی» مشخص نشده و به همان اندازه که پوسته و ظواهر و حتا معلول‌های مدرنیسم را خوب به خود گرفته، ریشه‌های تفکر و جهان‌بینی سنتی خود را نیز حفظ نموده است.

در این میانه، وقتی بحث از خواسته‌های قومی می‌شود، چون در چنین مختصاتی، یعنی ایران و جامعه ایرانی که دچار سرگیجه سنت و مدرنیسم و بدتر از آن «توهم مدرن‌بودن!» هم شده است، اتفاق می‌افتد، هرلحظه ممکن است به بیراهه کشیده شود. چه از سوی خواننده‌گان و چه خواسته‌گاه!

از سویی، این ترس همواره وجود داشته و دارد که مبدا خواسته‌های قومی رنگ و بوی تک‌روی و جدانمودن سرنوشت قوم و جزء از کل مجموعه ایران بگیرد.

از طرف دیگر، این ترس هم وجود دارد که مبدا عناصر و جریان‌هایی در داخل حاکمیت، به بهانه جدایی‌طلبی و استفاده نادرست از احساسات و تعلقات ملی ایرانیان دست به سرکوب اندیشه‌ها و خواسته‌های به‌حق و مشروع قومی بزنند. با کمی درنگ درخواهیم یافت که ریشه اصلی هردوی این‌ها آن بخش نامناسب و تاریک دیدگاه سنتی است. که در مورد اول، با پیش کشیدن مباحثی چون خون، نژاد و اصالت برپایه این دو و حتا گاه تفاوت مذهبی، سعی بر اشاعه تفکرات جدایی‌طلبانه و کتمان وجود حقیقت مسلمی با عنوان «مجموعه ملت ایران» نموده و حتا در حالت‌های بنیادگرایانه‌تر به تفکرات پان خواهد انجامید. و در مورد دوم هم تفکر حذفی و سلطه‌جویانه و خوی استبدادی که گریبان‌گیر کل جامعه ایرانی از پایه‌ای‌ترین ارکان یعنی خانواده تا کلان‌ترین ارکان این جامعه است، برای جلوگیری از هرگونه تغییر و سرکوب هرگونه خواسته به دنبال بهانه‌ای است.

در این میانه وضعیت قوم گیلک مناسب‌تر از سایر اقوام ایرانی است. ساکنین حاشیه جنوبی دریای خزر، به دلیل نزدیکی به کشورهای اروپایی از پیشگامان آشنایی با مدرنیسم محسوب می‌شوند. تا آن‌جا که بندرانزلی را دروازه اروپا می‌خواندند. صنعت چاپ و کتاب و روزنامه‌های غربی خیلی زودتر از جاهای دیگر وارد گیلان شد. گیلان در چند دوره تحت‌اشغال قوای روس بود که این عامل دیگری برای ورود نمادها و مفاهیم مدرن به خطه گیلکان شد. از سوی دیگر، قدرت گرفتن اردوگاه سوسیالیستی در همسایگی گیلان و مازندران، باعث شد که این اردوگاه توجه خاصی به تبلیغ مرام خود در این دیار کند.

عوامل یادشده و نیز مشاهده وضعیت موجود به ما می‌نمایند که: اگرچه جامعه ایرانی به عنوان مجموعه‌ای از اقوام هنوز در حال گذار سرگیجه‌وار از سنت به مدرنیسم است، اما، قوم گیلک در این گذار چندین گام جلوتر از سایر اجزای این مجموعه است.

از همین‌رو اگر در میان این قوم خواسته‌های قومی مطرح می‌شود، به هیچ وجه هم‌رنگ و هم‌گون با روال رایج این خواسته‌ها در ایران و حتا سایر کشورهای منطقه نیست. در واقع، در میان گیلکان، مفاهیم سنتی خون، نژاد و زمین به طور مجرد جزو محورهای اصلی قومیت محسوب نمی‌شوند. در عوض در چارچوب‌های مدنی و در غالب مفاهیم مدرن، به دنبال هویت گم‌گشته و درحال نابودی خویش هستند.

به همین دلیل است که آن دو خطر یاد شده در ابتدای مقاله، از سوی خواننده‌گاه و خواسته‌گان، وجود نخواهد داشت. اما این تمام قضیه نیست. تفکر واپس‌گرا، در میان قوم گیلک هم خود را نشان می‌دهد. اما در سطح و وضعیتی دیگر.

تعصب‌ورزی‌های کوچک و گاه کودکانه، در حد خرده‌هویت‌های شهری و ساختگی، چیزی است که پیش از هر چیز دامان تمامیت قومیت گیلک را گرفته و از توان و اثرگذاری خواسته‌ها و حرکت‌های آن‌ها می‌کاهد. همین تعصب‌های کوچک است که از رسیدن کل گیلک‌ها به یک گویش معیار در زبان گیلکی جلوگیری کرده و بیشتر بر درگیری بین لهجه‌های آن دامن می‌زند. خواسته‌ها و تعصب‌هایی که از حد و مرز یک شهر و گاه حتا یک روستا فراتر نمی‌روند و حتا جدال قدیمی «بیه‌پیش» و «بیه‌پس» هم در مقابل‌شان بسیار کلان به نظر می‌رسد.

این نوع مرزبندی‌های ساختگی که نه ریشه تاریخی دارند و نه مشروعیت امروزی، شاید به دلیل محدودیت جهان‌بینی ایجادکنندگان‌شان باشد. وقتی یک گیلک نسبت به موجودیت قومی و هویتی خود آگاهی نداشته باشد و از طرفی

نخواهد تن به اظهار خواسته‌های خود در چارچوب اصول سنتی (خون، نژاد و زمین ...) بدهد و هم نتواند با روش امروزی بیان خواسته‌های قومی کنار بیاید، دست به محدود نمودن دنیای خود برای راحت‌تر کنترل کردن آن می‌زند و سپس دست‌به‌کار ساخت هویتی خواهد شد که تاکنون وجود نداشته و برای این کار از کم‌ترین امکانات یعنی لهجه، نام و محدوده جغرافیایی شهرش استفاده می‌کند. این چنین است که ناگهان هویت‌های ساختگی هم‌چون: رشتی، لاهیجی، آستانه‌ای، انزلی‌چی و... به وجود می‌آید و در این میانه کل مجموعه «گیلک» از یاد می‌رود.

منبع: <http://shouram.blogspot.com>، کاریکاتور از: زرتشت سلطانی

گزارش

سارا ثابت

بزرگ‌داشت شیون فومنی

پنج‌شنبه سی و یکم شهریور ماه سال جاری، سالن همایش‌های مجموعه خاتم‌الانبیا رشت شاهد برگزاری هفتمین بزرگ‌داشت شیون فومنی بود. شاعری که راوی زندگی گیلانیان و شیون دردهای‌شان بود. که سخنش بازگوکننده رنج‌های عمیق انسانی است و همین شد که بر دل نشست. ورنه در هفتمین سالگردش این فوج جمعیت به خاتم‌الانبیا سرازیر نمی‌شد که از هر لباس و هر

صنفی بود و همه برای شیون. از آن فرد عامی تا آن روشنفکر اتوکشیده. شیون، زبان حال ماست و به راستی که او خود ماست در «آن»، آن که شعرش می‌خوانیم.

این که بر او چه جفاها رفت بماند و مگر می‌شود که واگویی سخن هزاره‌گان بود و از طعنه بدخواهان در امان؟! اما حال یادش گرامی داشته شد. هرچند دیر و این رسم دیار ماست.

اگر به مراسم سرکی می‌کشیدی و مثل من دیر هم می‌رفتی! با ازدحام جلوی درهای سالن، قاعدتا متوجه علاقه گیل مردان به شاعر قلب‌های‌شان می‌شدی. که جمعیت از حد گذشته بود و عده‌ای با تلویزیون شاهد مراسم بودند. اما من بی‌تاب، دل به دریا زده و با فشار از جمعیت عبور کردم. حال دیگر صحنه را می‌دیدم. با آن پرده‌های سپید و سایه‌ای از یک کلبه روستایی که شباهت می‌برد به همان گالی‌پوش‌خانه آن ترانه شیوایش و آن بالا، نور ماه کامل می‌تابید که تقلیدی بود از صحنه‌آرایی کنسرت هم‌نوا با بزم استاد شجریان!

صندلی که هیچ، همان جا روی سکوی طبقه دوم سالن به نظاره نشستیم. از نقد ناقدان و مدح دوستان و داستان‌های رفاقت دیرینه‌شان با شاعر که بگذریم (که فلان شعر را شیون با من گفت و بهمان را در خانه من و این یکی را تنها من دیده‌ام و کسی خبر ندارد و...) به آرزوی آنک فومنی، دختر شاعر می‌رسیم که قبولی در رشته زبان است و ترجمه اشعار شیون به زبان‌های دیگر. در ضمن، آنک، شعر موج و ماهی‌اش را که برای پدر سروده بود دکلمه کرد.

کلیپ‌های تصویری و نظرات شعرشناسان و استادان، بخش دیگری از برنامه بود. و نوار ویدئویی «داغوله»، که شعرخوانی شیون بود در محفلی که پوررضا هم در آن حضور داشت، برای اولین بار پخش شد. و رسیدیم به اجرای گوشه‌ای از نمایش‌نامه «کاب‌دکفته بازار» توسط فرهاد رحمان‌زاده و گروهش که از بازیگران تئاتر بندرانزلی بودند. و چه نیکو بود آن لحظه که نی‌زن لبه‌آب وصف می‌شده از زبان رحمان‌زاده. با آن اجرای مستحکم و بیان بی‌نقصش. گویا شیون بر صحنه ایستاده بود و به تو می‌گفت: هان! این منم که هنرم حتما بعد از مرگ، این چنین بر جانت می‌نشیند. که از مظلومیت و صداقت هنرمند می‌گفت و از روح بزرگش که

آدم‌فروشی در آن جای نداشت و از آزاده‌گی و رندی حافظانه‌اش که در پادشاه و تملق‌گویان و خودفروخته‌گان سالوسی نبود.

پادشاه: خوری تونگی دوکونم شراب؟ نی‌زن: نه‌خیر.

پ: خایی بانکان بداری خیساب؟ ن: نه‌خیر.

– خُب بوگو، کی تی هواکاره دره؟

– مردومّ اسبه کی می باره داره.

من زنم، ئوشان غروبه دینیدی

سرّ جؤر، ظالمّ چوبه دینیدی.

و رحمان‌زاده با سکوت‌های به‌جای‌اش چه خوب بغض فروخورده ما را می‌خواند. حال نوبت کمال‌الملک عرصه بازیگری بود که چند لحظه‌ای با مردم حرف بزند، جمشید مشایخی را می‌گوییم. و در پس آن، هنرمندی ناصر مسعودی و گروه جوان، پراتیه و مسلطش. مسعودی چند ترانه گیلکی اجرا کرد که همه‌گی از آثار شیون بودند. و در این اجرا کیوان، پسر شیون با تنبک‌نوازی گروه را همراهی می‌کرد. و این پایان مراسم بود، در حالی که تندیس شیون در صحنه به چشم می‌خورد و بعد، شلوغی پله‌ها و می‌توانستی در عبور از پله‌ها زبرلب بگویی: «ته، او نمرده است، آن‌که دلی زنده است/ هرگز بر او نیابد، بڈروی مرگ دست/ بر این مزار بیپه‌ده بنشسته است جغد. (نیما) در حاشیه:

یکی از اشعار شیون توسط کودکی ده-یازده ساله دکلمه شد که تعجب و تشویق حاضران را به همراه داشت و به راستی باید از این که یک کودک گیلانی به گیلکی شعر می‌خواند متعجب شد!

ویژه‌نامه هفتمین سالگرد شیون در اختیار علاقه‌مندان قرار گرفت.

مجری برنامه در بین بخش‌های مختلف، اشعاری از شیون را می‌خواند. هرچند تپق‌زدن‌های چندباره‌اش دیگر عادت شده بود.

در مجموع مراسم نظمی جالبی نداشت که مسعودی هم اشاره‌ای کرد. ولی صداقت و صمیمیت مردم شرکت‌کننده جبران کننده بود.

در خاتمه، از حاضران با آب‌میوه و بیسکویت پذیرایی شد، که این پذیرایی هم مثل سایر امور، به‌طور کامل بی‌برنامه و بی‌نظم بود.

ماهان ثنایی

گزارش

چهارمین جشنواره شعر گیلکی

چهارمین جشنواره شعر گیلکی در تاریخ ششم مهر ماه در سالن گردهم‌آیی معین شهر آستانه اشرفیه برگزار شد که از جهاتی حائز اهمیت بود. ابتدا به توصیف فضای سالن محل برگزاری همایش می‌پردازیم که همایش را از یک محیط عادی به یک محیط حرفه‌ای بدل نموده بود. طراحی صحنه روی سن از فضای سنتی گیلان الهام گرفته شده بود و چشم انداز حیاط یک خانه بومی که در گوشه‌ای از حیاط آن، چاه آب و در گوشه‌ای دیگر محل شکستن هیزم و مناظر بدیع دیگر به صورت ماکت در داخل پرچین چوبی محوطه حیاط، گرد آمده بودند. در گوشه دیگر سن، شمایل زیبای خانه‌ای دیده می‌شد که نمود کاملی از نمای یک خانه سنتی گیلانی است. تعداد شرکت‌کننده‌گان در این مراسم، خارج از حد انتظار بود و حضور پیشکسوتان و جوانان در کنار یکدیگر فضای دوست‌داشتنی خاصی را به وجود آورده بود. در این مراسم که به مدت یک روز (از صبح تا غروب) برگزار شد، جلسات گفتگو، گرد مسایل زبان و شعر گیلکی برگزار شد که اسانید فن در این زمینه به بحث نشستند.

در این جشنواره، شاعران فراوانی، از هر گروه سنی، اشعار گیلکی خویش را خواندند. در اواخر مراسم، گروه موسیقی آمارد به اجرای موسیقی گیلکی پرداختند که روح دیگری به مراسم بخشید. البته در این مراسم، همچون همیشه، مشکلاتی به چشم می‌خورد، از جمله وجود گرما، وجود صدابرداری بدون کیفیت، و همچنین نورپردازی غیر حرفه‌ای.

تذکر: «تونگولی» واژه‌ای است که زیته آن را به جای واژه انگلیسی click پیشنهاد می‌کند.

www.gilmakh.com

سایت گیل‌ماخ متعلق به محمد بُشرا، متخلص به درویش گیلانی شاعر و پژوهنده فرهنگ مردم و مردم‌شناس گیلانی است. در این سایت، زندگی‌نامه، اطلاعات، کتاب‌های منتشر شده، زیر چاپ، آماده انتشار، مقاله‌ها، فعالیت‌های رادیو تلویزیونی، صدای شاعر، گالری عکس، گنجینه موسیقی محلی گیلان، معرفی و نقد و بررسی کتاب، کارگاه شعر گیلکی و فارسی، کارگاه ترجمه، کارگاه داستان و... به نظر فرهنگ و ادب دوستان می‌رسد.

محمد بشرا، متخلص به درویش گیلانی، بیش از چهار دهه در کلیه زمینه‌های فرهنگ مردم گیلان و مردم‌شناسی، شعر و شاعری، تاتر، روزنامه‌نگاری و رادیو و تلویزیون فعالیت دارد و از سال 1342 به این سو مقالات و فیلم‌های مستند و مصاحبه‌های او در صدا و سیمای کشور، گیلان و گاه پاره‌ای از رسانه‌های خارجی مانند بی‌بی‌سی پخش شده است. این محقق و شاعر گیلانی، آرشویی از عکس‌ها و فایل‌های صوتی و مطالب فولکلوریک در این سایت فراهم آورده است که در نوع خود کم‌نظیر است.

واژه **ماخ**، واژه‌ای سومری است که در واژه‌گان محلی گیلان و در ترکیب نام‌پاره‌ای از آبادی‌های غرب گیلان باقی مانده است و هم‌چنان معنای خود را به معنی والا، مه و بزرگ حفظ کرده است. این واژه امروزه در ترکیب نام روستاهای **لادمخ** صومعه‌سرا، **زرمخ** صومعه‌سرا و **خس‌مخ** رشت وجود دارد که در بسیاری اوقات در اعلام فارسی به صورت **میخ** به کار می‌رود که معنی درستی ندارد.

با امره ببخشید کی امی کار مین ئین همه وقفه پیش بومأ. ترم قبل، امو هیچ شوماره‌ای بیرون هندأیم. اما ئی معنیه ندئنه کی هیچ کاری ام نُودیم. اگر ئین همه امی کاره لم و لس بدأیم، در عوض، هیسا امی کول‌بار پوره و کولی گب دانیم زئن‌به. ئی ترم نی، تلاش کأ دریم کی حداقل سو شوماره بیرین هدیم.

ئو میانه، ئو زاگان و رفقانی کی همیشه امی احواله گیتن و امره واورستن کی زیته (نی‌ناکی سابق!) چره در نانه، همه‌ته ورجه شرمنده‌بیم و همه‌تا تشکر کونیم و قول دئیم کی ده ئیتو نبون.

زاگون، زیته بومأ و شیمی امره گب دانئه. شمو نی اگر گبی دانید امی امره، امو سراپا گوشیم، ئیشتأسن‌به، نه ئویک‌ته گوش جی درا گودن‌به! هنوزم امی راع مین، امی امره پایه ئیسین؟ اگه ئیسین، هنده بگید: باعلی!

زیته

به زبان‌های گیلکی و فارسی

مدیرمسئول: رحمت وهالی / سردبیر: امین حسن پور

گروه تحریریه:

جواد صادقی، بهنام پوررجب‌زاده، مهران مستوفی و سارا ثابت.

با تشکر از سجاد نصرآزاده و مجتبی ملک‌اخلاق

Zite_zite@yahoo.com

<http://zite.varg.ir>

نخستین مجموعه داستان کوتاه گیلکی، به بازار آمد. این کتاب که توسط نشر گیلکان منتشر شده، دارای دوازده داستان کوتاه گیلکی است که پیش از این در

شماره‌های مختلف گیله‌وا چاپ شده بودند. عنوان کتاب برگرفته از عنوان یکی از همین دوازده داستان است: **پيله برفی سال**.

انتشار این کتاب گام مهمی در راستای غنای ادبیات مکتوب نوین گیلکی است.

داستان‌های این کتاب، روی پیچیده‌گی‌های درونی آدم‌های هر قصه، با استفاده از توانایی‌های شگرف زبان گیلکی، حرف‌های زیادی برای

گفتن دارند. خواندن این کتاب را به همه گیلکان کتاب‌خوان، به ویژه علاقمندان و منتظران ادبیات داستانی گیلک پیشنهاد می‌کنیم.

نویسنده این کتاب 99 صفحه‌ای، محمود طیاری و بهای آن 1100 تومان است. این هم عنوان داستان‌های کتاب: پاپالنگی، اینا شاخه گل محمدی، هجری قمری، گلشکن، پيله برفی سال، مینا، پالتو، پروانه، کج کلاه خان، پنبه رسه، باقلا باغ مترس و تی دستا مرا فادن.

با هم بخشی از داستان انتهایی کتاب، «تی دستا مرا فادن» را می‌خوانیم:

«... تا چنگک بشه چاه میان، می دیل هزاربار جه می سینه دربامو! رخسار خانم وایرسه: مامود آقا، فیلم پیلم چی دائن دریدی؟ بوگوفتم: هشت و نیم فیلینی.

وایرسه: خُبه؟ بوگوفتم: ایچیچه سنگینه.

رویا بوگوفت: از شما سنگین‌تر کی نیه! بوگوفتم: اختیار داریدی.

- کو سینما؟

- ایران.

- حتمن خیی بیشی. بوگوفتم: «بیدینم چی به.» بوگوفت: «تنهایی

چسبه؟» ا وخت هنوز چسب دوقلو در ناموبو! بوگوفتم: «چی فراوانه چسب!» می دهن کاشکی بوسوخته بی ا حرفا نزه بیم! رویا بودووست گریه‌کونان خوشان طرف. رخسار خانم هم، اون دونبال. فقط بیشتاوستم کی بوگوفت: «ایشه، مامود آقا!»

هیچی، گریه صدا، قیامت. می مار، چادر خاله‌یا بنا خو سر، بوشو اوطرف. چی بوبو، چی نوبو: مامود آقا شوئن دره سینما، رویایا تعارف نوکوده هیچی، انا زخم زبانم بزّه! آهن؟ آهن!

می مار بامو، مثل برج زهر مار: «ری، مامود! تی چی بوگوفتی رویایا؟»

- مامان، هیچی، بوخودا.

- پس اون کلم داره گریه کودان دره؟ یا تو کلم داری کی تی پئر تلخ زبان امره حرف زنی؟

- خاب مار، بوشو بوگو ساعت 8 بایه سینما ایران جلو بئسه، من ایم انا برم فیلم. بلیط هم فاگیرم.

آقا، می مار بوشو، هارهار خنده جا واگردست: «تو انا بوگوفتی فیلم سنگینه؟»

- خب ایسه ده مار، فلینی شینه.

- هشت و نیم شروع به؟

- نه مار، فیلم نام هشت و نیمه!

- تی نام چیه؟ کولکاپس؟ □